

“Azix mağarasının girişindəyik... Bu mağaranı azərbaycanlı alim, arxeoloq Məmmədli Hüseyinov 1960-cı ildə aşkar etmişdir və ondan sonra burada tədqiqatlar aparılmışdır. Bu, dünyanın ən qədim insanın yaşayış yerlərindən biridir, Azərbaycan tarixinə məxsusdur, bizim tarixi sərvətimizdir. Ermənistan bu mağarada qanunsuz olaraq işlər aparmışdır, xaricdən qanunsuz olaraq alimlər gətirmişdir. Onlar bu mağaraya, bizim tarixi irsimizə böyük ziyan vurmuşlar. Onlar bu ziyanın hamısını ödəyəcəklər. Onları məcbur edəcəyik... “Azix Azərbaycandır!”, “Qarabağ Azərbaycandır!”

İlham Əliyev,
Azərbaycan Respublikasının
Prezidenti

Ömür kitabından səhifələr

Dövlətimizin başçısı, Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin haqqında bəhs etdiyi Məmmədli Murad oğlu Hüseyinov 3 aprel 1922-ci ildə Ağstafa rayonunun Molla Cəfəri kəndində anadan olmuşdur. 1946-cı ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin (indiki Bakı Dövlət Universiteti) Tarix fakültəsinə daxil olmuş, 1951-ci ildə bu ali məktəbi müvəffəqiyyətlə bitirmişdir. Elə həmin ildə Azərbaycan Tarixi Muzeyində elmi fəaliyyətə başlamışdır. 1953-cü ilin noyabr ayında onun dissertasiya işinin elmi rəhbəri, görkəmli sovet paleolitşünas alimi, professor Sergey Zamyatinlə birlikdə Qazax rayonundakı Damcılı düşərgəsində apardıqları qazıntılar zamanı bəşər sivilizasiyasının ən qədim nümunələrindən sayılan Müstye, Mezolit və Neolit dövrlərinə aid materiallar tapılmış, bununla da hələ 1881-ci ildə Tiflisdə keçirilmiş V arxeoloji qurultayda Azərbaycan ərazisində Daş dövrü abidələrinin mövcud olması barədə qəbul edilmiş qərarın əsaslılığı sübuta yetirilmişdir.

1956-cı ildə Elmlər Akademiyasının Azərbaycan Tarixi Muzeyində M.Hüseyinovun rəhbərliyi altında təşkil edilmiş paleolit arxeoloji ekspedisiyası 1956-1958-ci illərdə Qazaxdakı Damcılı mağara düşərgəsində qazıntı işlərini davam etdirməklə yanaşı, rayonun Daş Sahalı kəndində Daş Sahalı müstye düşərgəsini aşkara çıxarmışdır. Məmmədli müəllim 1960-cı ildə Tbilisidə Gürcüstan Arxeologiya, Etnoqrafiya və Tarix İnstitutunun Elmi Şurasında “Aveydağın paleolit düşərgələri” mövzusunda namizdlik dissertasiyasını uğurla müdafiə edərək tarix elmləri namizədi alimlik dərəcəsi almışdır.

M.Hüseyinov 1960-cı ildə Qarabağın Quruçay və Köndələnçay çaylarının sahillərində (Füzuli şəhərindən 16 km aralıda, Tuğ çökəkliyində) arxeoloji kəşfiyyat işləri apararaq çoxtəbəqəli Azix və Tağlar düşərgələrini aşkar etmişdir. 1960-1986-cı illərdə Azix qədim insan düşərgəsində Məmmədli müəllimin rəhbərliyi ilə aparılan kompleks tədqiqatlar zamanı 10 arxeoloji təbəqə aşkar olunmuş, düşərgenin III, V və X təbəqələrindən 7 mindən artıq daş məmulatı, 100 mindən çox ovlanmış heyvanların qalıqları üzə çıxarılmışdır. Kompleks-arxeoloji tədqiqatlar nəticəsində məlum olmuşdur ki, hələ 1,5 milyon il bundan əvvəl Quruçay vadisində mülayim iqlim şəraitində çoxlu heyvanlar yaşamışdır.

Bu dünyaya p

UNUDULMAZ MÜƏLLİMİM, PROFESSOR MƏ

M.Hüseyinov 1968-ci ildə Azix düşərgəsinin V təbəqəsində apardığı qazıntılar zamanı emək alətləri ilə birlikdə az sonra bu görkəmli arxeoloq-alimi və bütövlükdə Azərbaycan tarix elmini dünyada şöhrətləndirən nadir bir nümunə - ibtidai insanın alt çənə sümüyünün bir hissəsini tapmışdır. Biologiya elmləri doktoru, professor Dəmir Hacıyevin bu unikal tapıntı üzərində apardığı tədqiqatlar nəticəsində həmin çənə sümüyünün təqribən 350-400 min il bundan əvvəl Azərbaycanda yaşamış 18-22 yaşlı qadına məxsus olduğu müəyyən edilmişdir. Sonralar dünya arxeologiyaya elminə Azixantrop adı ilə məlum olan bu unikal tapıntı “Avropanın ən qədim sakinləri” xəritəsinə daxil edilmişdir. Mağaranın VII-X təbəqələrində indiyədək dünyanın heç bir paleolit düşərgəsində rast gəlinməyən emək alətləri tapıldığına görə aşağı təbəqələrin arxeoloji tapıntılarına Quruçay mədəniyyəti adı verilmişdir. Hazırda Quruçay mədəniyyəti Yaxın Şərqi və Qafqaz ərazilərində ən qədim arxeoloji mədəniyyət nümunəsi hesab olunur.

M.Hüseyinov 1985-ci ildə Kiyevdə “Azərbaycanın qədim paleoliti” mövzusunda doktorluq dissertasiyasını müdafiə edərək tarix elmləri doktoru alimlik dərəcəsinə almış, 1987-ci ildə ona professor adı verilmişdir. Görkəmli arxeoloq 1971-1994-cü illərdə AMEA-nın Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun Daş dövrü ar-

xeologiyası şöbəsinə rəhbərlik etmiş, eyni zamanda, Bakı Dövlət Universitetinin Tarix fakültəsinin müəllimi olmuş, 1976-1993-cü illərdə burada özünün yaratdığı Arxeologiya və etnoqrafiya kafedrasının müdiri kimi fəaliyyət göstərmişdir. 6 kitabın və 100-dən çox elmi əsərin müəllifi olan Məmmədli Hüseyinov 1994-cü il iyulun 6-da ömrünün 73-cü ilində dünyasını dəyişmişdir.

Bir xatirə dəftərinə bənzəyir ömür. Orada yazılanlar qayaüstü rəsmlərdə elə bil. Mən indi illərin özlərində qalmış xatirələrimi iyənənin gözdən keçən işıqda axtarıram sanki. İşıqlar səyriyir. Qayaüstü rəsmlər pıçılı-pıçılı dil açır. Doğma, əziz insanların işıqlı çöhrələri gözlerim önündə canlanır. Onlar mənə yerlərdən göylərə qaldırılmış, həyat adlı ənginliklərdə “uçmağa” qol-qanad vermiş əziz müəllimlərimdir...

İki adas müəllimim haqqında bir neçə söz...

Orta və ali məktəblərdə mənə dərs demiş, ömrüm boyu hər birinə dərin hörmət və ehtiram bəslədiyim müəllimlərim. Onlardan birincisi məktəb adlı məbədəgah ayaq basdığım gündən mənə qələm tutmağı, müqəddəs Ana, Vətən kəlmələrini yazmağı öyrədib, ikincisi isə ali təhsil ocağında ixtisas fənni üzrə diplom rəhbərim olub.

Ötən əsrin 50-ci illərinin ikinci yarısında Ağdaş rayonunun Ərəb-

Şəki kəndində ilk öyrədim olmuş Məmmədli müəllimlə 70-ci illərdə Bakı Dövlət Universitetinin Tarix fakültəsində mənə arxeologiyadan dərs demiş Məmmədli müəllim formaca bir-birinə bənzəməsələr də xaraktercə oxşarlıqları çox idi. Hər ikisi yaddaşımda müəllim sənətinin vurğunu kimi qalıb. Yaxşı oxuyan, intizamlı şagird və tələbə hər ikisinin gözünün işığı idi. İbtidai məktəbdəki Məmmədli müəllim yaddaşıma hündürboylu, arıq adam kimi həkk olunub. Dərisinin rəngi ağapaq olduğuna görə hamımız onu gizlincə “pçennik müəllim” adlandırırıq. Bu “pçennik” sözünün haləsində həm də bir şirinlik, doğmalığ, simsarlıq gizləndirirdi. Universitetdəki Məmmədli müəllim isə ortaboylu idi. Ona nə kök, nə də arıq demək olardı. İlk baxışdan diqqəti cəlb edən şux yerışı, meğrur duruşu, sifətinə daim ciddi görkəm verməsi açığını deyim ki, biz tələbələrə əməlli-başlı qorxudurdu. Bu ciddiliyin arxasında sirlə bir dünya gizləndirirdi sanki. Bu sirlə dünya hər birimizdə nağıllardakı 40-cı otağı görmək marağı doğururdu. Nədənə bizlərə elə gəlirdi ki, qarşıdakı imtahanda ondan qiymət almaq uca dağın zirvəsindən qar gətirməkdən də çətin və müşkül bir iş olacaq. İlk müəllimlərimin birində yaxın günlərdə bizimlə seminar aparaçağını elan etməsi, üstəlik döndənə yaxşı hazırlaşmağımızı tapşırması, necə deyirlər, canımıza vəl-vələ salmışdı. Ona görə də seminar gününü, xüsusilə hansımızı birinci çağıracağını təlaş dolu həyəcanla gözləyirdik.

Narahatlığımıza necə son qoyuldu?

Nəhayət, o gün gəldi. Məmmədli müəllim jurnala diqqətlə göz gəzdirdikdən sonra auditoriyaya çökmüş sükutu çilikləyən qaltnalı bir səsle: - Məmmədov İbrahim buyursun-dedi. Yaşca bizim hamımızdan xeyli böyük olan İbrahim oxumaqdan başqa nə ilə desən arası saz idi. Təbii ki, bu seminara da hazırlaşmamışdı. Ona görə də könülsüz halda lövhənin qarşısına çıxdı və başladı necə deyirlər, dağı arana, aranı da dağa daşımağa. İbrahimə elə gəlirdi ki, jurnala qeydlər aparın müəllim ona qulaq asdır. Bu səbəbdən də firsətdən yararlanaraq üyüdü-tökürdü. Hansısa arxeoloji terminin qolunu-qabırğasını sındırıb birtəhər ötürmək istəyirdi ki, birdən Məmmədli müəllim başını yuxarı qaldırıb üzünü İbrahim tərəfə çevirdi və ötkəm səsle:-Dediyni bir də təkrar et görüm, bala, - deyər soruşdu. Müəllimin gur səsi və ciddi baxışları altında özünü tamamilə itirən İbrahim əllərini yanına salıb, ayaqlarını cütleyib əsgərsayağı bir görkəm aldı və başladı həmin terminin ətrafında gəzirməyə: - Qyili, yox ey qyili, qyuul, yox, yox, çaşdım qyuuulin...

Auditoriyada gülüş və pərtlik doğuran qeyri-adi vəziyyət yaranmışdı. İbrahim elə qərrib səsler çıxarırdı ki, gülməkdən özümüzü güclə saxlayırıdım. Qəflətən Məmmədli müəllimin şaqqanaq çəkib gülməsi auditoriyada ah-havayı tamam dəyişdi. Bayağıdan cıncıqımızı çıxarmağa cürət etməyən biz tələbələr müəllimimizə

qoşulub ucadan gülməyə başladıq. Məmmədli müəllim handan-hana cib dəsmalını çıxarıb gülməkdən yarılmış gözlərini sildikdən sonra mülayim tonda, şirin Qazax ləhcəsi ilə: -Aye, dərmiş, sən nə məzəli oğlansan? De görüm haralısan?-dedi.

Artıq sir-sifətimdə qorxudan, həyəcədən əsər-ələmət qalmamış İbrahimin elə bil domuşuğu açılmışdı. -Muallim, Lankarandanam, - deyər cavab verdi.

-Rəhmətliyin oğlu, bunu bayaqdan de də. Keç otur. Məmmədli müəllim bu sözləri dedikdən sonra yenidən gülməyə başladı və Qazax bölgəsində dəbdə olan bir neçə gülməli lətifə danışmaqla biz tələbələrin qorxu və həyəcanına tamamilə son qoydu. Sonda amirənə tərzde:- Aye, dərmiş adam kimi oxuyun! Anlaşdıqımı? - dedi.

Hamımız bir ağızdan: bəli, müəllim, - dedik.

O gündən Məmmədli müəllim bizim gözümüzə tamamilə dəyişdi, başqalaşdı. Sanki bu əziz, mehriban insan yüksək mədəniyyəti, alicənablığı ilə bizim hər birimizin qəlbində özünə isti yuva qurmuşdu və təsadüfi deyil ki, Haqqın dərgahına qovuşmasından 27 il keçməsinə baxmayaraq günü bu gün də onu ən sevimli, unudulmaz müəllim kimi xatırlayıb, əziz xatirəsini minnətdarlıq hissi ilə yad edirik.

Birinci və ikinci çağırış Milli Məclisdən yaxşı tanıdığım, görkəmli arxeoloq-alim, akademik Teymur Bünyadovun M.Hüseyinova bağlı acılı, şirinli xatirələrini dinlədikcə tələbəlik illərində, eger belə demək mümkündürsə, dərdsiz, qəmsiz insan kimi tanıdığımız unudulmaz müəllimimi sanki yenidən kəşf etdim. Onu da vurğulayım ki, artıq ömrünün 93-cü baharını geridə qoymasına baxmayaraq Teymur müəllimin həmkarı və dostu ilə bağlı xatirələrini ardıcılıqla, heç bir detali gözdən qaçırmadan söyləməsi heyrət doğurmaya bilməzdi:

“Qardaş, yollar sənə yormadımı?..”

-Əvvəla, ondan başlayım ki, İkinci Qarabağ müharibəsində xalqımıza böyük zəfər qazandıran Müzəffər Ali Baş Komandan, möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyevin martın 15-də işğaldan azad edilmiş Xocavənd rayonuna səfəri çərçivəsində Azix mağarasını ziyarət etməsi, burada Azərbaycan alimlərinin dünya arxeologiyaya elminə əvəzsiz töhfəsi olan bu qədim yaşayış məskəni aşkara çıxaran professor Məmmədli Hüseyinovun xidmətlərini yüksək qiymətləndirməsi həm bir arxeoloq-alim, həm də Məmmədli müəllimin eoloğlusu və yaxın dostu kimi qəlbində dövlətimizin başçısına sonsuz minnətdarlıq hissləri oyatdı.

Mənim Məmmədli Hüseyinova ilk tanışlığım 1946-cı ildə onunla eyni vaxtda Bakı Dövlət Universitetinin Tarix fakültəsinə daxil olandan sonra başladı. Bir qrupda oxuyurdum. O, yaşca məndən xeyli böyük idi. Ali məktəbə müharibədən qayıdandan sonra qəbul olunmuşdu. Yerləşində, oturuşunda-duruşunda bir ağayanaqlıq vardı. Təmkinli, məsləhətəyatan, yersiz mübahisələri xoşlamayan, kin-

ƏNCƏRƏMİ? ..

MMƏDƏLİ HÜSEYNOVUN ƏZİZ XATİRƏSİNƏ

küdrətin nə olduğunu bilməyən, özü bütöv, sözü bütöv bir gənc idi. Necə deyirlər, dindirməsən danışmazdı. Onunla yataqxanada bir otaqda qalır-dı. Daim böyük qardaş kimi mənim qeydimə qalar, necə deyirlər, hər nazımla oynayırdı. Mənim meyvəni çox xoşladığını bildiyinə görə özü ac qalardı, amma meyvəmi əskik eləməzdi. Onun yeganə qayğısı 37-ci ildə atası "xalq düşməni" damğası ilə gül-lələnmiş Teymur daim əzizləmək, dərddən, qəmdən uzaqlaşdırmaq, sabaha istiqamətləndirmək idi. Bilirəm o vaxt Məmmədəliyə rast gəlməydim tələyim necə olardı.

Artıq tələblik illəri öz köçünü sürüb getdi. Ayrılıq dəmi çatdı. Məmmədəlini Azərbaycan Tarix Muzeyinə işə götürdülər. Mən isə təhsilimi aspiranturada davam etdirmək üçün Moskvaya getdim. Hər yay Bakıya gəlir, Məmmədəli ilə görüşüb dərldəşirdim. O, artıq öz qohumu ilə ailə qurmuşdu. Uşaqları da vardı. İş elə gətirdi ki, aspiranturayı bitirib Vətənə döndükdən sonra mən də Tarix Muzeyində işə düzəldim. Yəne də Məmmədəli ilə birlikdə elmi axtarışda idik. Tez-tez bölgələrə gedir, tarixi abidələri öyrənir, elmi hesabatlar yazır, mətbuatda arxeologiyaya dair məqalələrlə çıxış edirdik. O, daha çox səfərə çıxır, respublikanın bütün bölgələrini qarış-qarış gəzib qədim yaşayış məskənlərini axtarırdı. Hərdən zarafatla soruşurdum: Qardaş, yollar seni yormadımi? O isə cavabında: -Yox, nə danışsın, bu yollar heç məni yorarmı - deyirdi. Azərbaycanın hər bir qarışı, çıxırı, izi, bölgəsi sanki Məmmədəlinin "Əlifba" kitabı idi. O, hər şeyi hərf-hərf, heca-heca öyrənirdi...

daha dönüb geri baxdım və artıq uzaqlaşmaqda olan həmin adamı yerindən tanıdım. Bu, universitetdə bizə Tunc dövrü arxeologiyasından dərslər demiş, həmişə Məmmədəli müəllimlə qoşa görməyə adət etdiyimiz tarix elmləri doktoru, professor Qüdrət İsmayilzadə idi.

-Siz Qüdrət müəllim deyilsiniz? Təəccüblə üzümə baxdı və suallıma sualla cavab verdi:

-Bəli, necə bəyəm? -Mən Əhmədəm. Yadınızdən çıxmıybsa 1972-78-ci illərdə universitetin Tarix fakültəsində sizin tələbəmiz olmuşam.

Ani fikrə gedib üzümə baxa-baxa özünə xas mehribanlıqla: - Sən Allah başıqla, Əhməd, gör aradan neçə illər keçib-dedi. Sonra işimlə-güclümlə maraqlandı. Mən də ondan hal-əhval tutduqdan sonra rəhmətlik Məmmədəli müəllimi xatırladıq. Bu anda Qüdrət müəllimin daim gülüm-səyən çöhrəsinə qəm-kədər qondu. Bir xeyli fikrə gedib handan-hana ağır-ağır dilləndi:

-Əhməd, bilmirəm xəbərini oldu, yoxsa yox, Məmmədəli müəllimin ömrünün son çağları çox ağır keçdi. Bir yandan üzücü xəstəlik, bir yandan uşaqlarının tələyinin düz gətirməməsi, bir yandan da kasıblıq pis günə saldı onu.

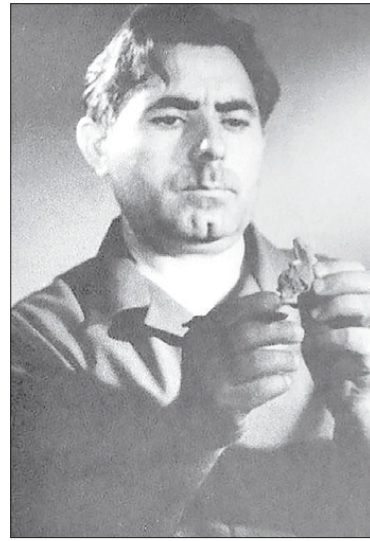
Bu sözləri eşidərkən sanki dünya başıma fırlandı. Yadıma Məmmədəli müəllimlə axırıncı görüşümüz düşdü. Universitet illərindən çox-çox sonra Yevlaxda yaşayan yaxın qohumu Solmaz xanımın ömür-gün yoldaşı, əslən Zərdab rayonundan olan Qulu müəllimin yas mərasimində gələrkən yolüstü o vaxtlar çalışdığım "Təşəbbüs" qəzetinin redaksiyasına dönüb mənimlə görüşmüşdü. Həmin gün vaxt tapıb birlikdə bir tikə çörək də kəsmişdik.

nın 7-ci mərtəbəsində, Tarix fakültəsinin uzun müddət onun rəhbərlik etdiyi Arxeologiya və etnoqrafiya kafedrasında görüşüb söhbət etmişik. Elə bir görüşümüz olmayıb ki, Məmmədəli müəllimdən söhbət salmasın. Son vaxtlar, xüsusilə pandemiya dövründə sevimli müəllimimlə təmaslarımız yalnız telefon vasitəsilə olur. Bu yazını hazırlayarkən yenidən Qüdrət müəllimə telefon açdım. Açığını deyim ki, necəsiniz sualına onun: -87 yaşlı insan necə olar, ay Əhməd,- cavabı məni xeyli müteəssir etdi. Heç vaxt çöhrəsindən təbəssüm əskik olmayan, ən çətin məqamlarda belə nikbinliyindən qalmayan professorun dilindən belə bir bədbin etirafı eşitmək son dərəcə üzücü idi. Amma elə ki, söhbət işğaldan azad edilmiş ərazilərimizdən, xüsusilə Azix mağarasından, Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin bu qədim insan məskəni ziyarət etməsindən düşdü, Qüdrət müəllimin, necə deyirlər, çıxıyı çırtladı və bayaqkı bədbinlikdən əsəreləmət qalmadı:

-Cənab Prezidentin 28 il yağı düşməni tapdağı altında qalsa da öz türk milliliyini, əzəmətini qoruyub saxlamış Azix mağarasını ziyarət etməsi, bu qədim insan məskənini əskik çıxarmış professor Məmmədəli Huseynovun xidmətlərini xüsusi vurğulaması qəlbimi sevinc və ictimaiyyəti hissə ilə doldurdu. Birincisi, sevindim ona görə ki, Müzəffər Ali Baş Komandanımızın dediyi kimi, "Azix Azərbaycandır!", "Qarabağ Azərbaycandır!" İkincisi, sonsuz ictimaiyyəti keşirdim ona görə ki, Azərbaycan poleolitşünaslıq məktəbinin banisi, mənim unudulmaz dostum Məmmədəli müəllimin 27 il Qarabağ səmasında dolayan narahat ruhu, nəhayət, rahatlıq tapdı.

Məmmədəli müəllimlə məni çox şey birləşdirirdi. Məhz bu bağlılığa, xarakterlərimizin oxşarlığına görə mənim Məmmədəli müəllimlə 1959-cu ildə başlanan tanışlığım az vaxtda ailəvi dostluğa çevrildi. Məndən yaşca xeyli böyük olsa da səmimiyyəti, mehribanlığı, Qazax zonası insanlarına xas olan şirin söhbətləri, uşaq kimi sadələvhlüyü, ən başlıcası tarix elminə sonsuz məhəbbəti münasibətlərimizin getdikcə möhkəmlənməsinə səbəb olan amillər idi. Sonralar mən Tbilisidə aspiranturada oxuyan zaman Məmmədəli müəllim də orada namizədlik dissertasiyasını müdafiə edirdi. Tbilisi həyatı bizi bir-birimizə daha qırıqlıq tellərlə bağladı. O vaxtdan xeyir-şərdə həmişə bir yerdə olardıq. Həyat yoldaşı Qızbəs xanım çox səmimi, mehriban qadın idi. Amma hərdən Məmmədəli müəllim çöl tədqiqatlarından gec qayıdanda ailədə müəyyən söz-söhbətlər olardı. Belə hallarda sülh yaratmaq üçün məni irəli verərdi. Qızbəs bacı da bir sözümlü iki eləməzdi.

Telefon söhbətimizin bu məqamında Qüdrət müəllimin mobil nömrəsinə zəng gəldi. O, üzrxahlıq edib dəstəyi kənara qoydu və bir neçə dəqiqəlik fasilədən sonra yenidən söhbətinə davam etdi:

-Əhməd, sən Allah başıqla, oğlum Gursel idi. Yaponiyadan zəng edirdi. Bilirsən də sizin tələblik illərində balaca uşaq olan Gursel məşallah, bu gün Azərbaycanın tanınmış diplomatlarından biri, ölkəmizin Yaponiyadakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiridir. Əvvəllər də Gündoğan ölkədən bizimlə tez-tez əlaqə saxlayardı, həyat yoldaşım dünyasını dəyişəndən sonra isə gündə ən azı iki-üç dəfə zəng edib halımı soruşur. Nə isə...

Məmmədəli müəllim maskalanmaq nə olduğunu bilməyən, Cəlaləddin Ruminin təbircə desəm, olduğu kimi görünən insan idi. Onda hər kəsin qəlbine yol tapmaq istəyirdi. Gözəl müsahib idi. Hər hansı məclisə düşəndə tanımadığı adamlarla elə doğma-laşar, mehribanlaşardı ki, sanki yüz illərdi bir-birlərini tanıyırdılar. Peşəsinə, sənətinə vurğunluğuna isə söz ola bilməzdi.

"Qüdrət, bir bax, gör nə tapmışam..."

Bir epizod deyim. 1968-ci ildə Məmmədəli Huseynov Azix mağarasında qazıntı aparandan zaman mən də Füzuli şəhərində Tunc dövrü abidələrini tədqiq edirdim. O, Tuğ kəndində, mən isə rayon mərkəzində qalırdım. Bir isti yay günündə mənim arxamca Füzuliyə gəlmişdi. Fərəhdən gözələri parıldıyırdı, üzü güldürdü. Əlindəki tapıntıni mənə göstərib uşaq kimi sevinə-sevinə: - Qüdrət, bir bax, gör nə tapmışam-dedi. Hələ o vaxtlar heç kim sonralar dünya arxeologiyaya elminə Azixantrop adı ilə məlum olan və "Avropanın ən qədim sakinləri" xəritəsinə daxil edilən bu unikal tapıntıni qədim insanın çənəsi olduğunu bilmirdi.

Unudulmaq ölümdən də bəter dərddir...

Yeri gəlmişkən onu da deyim ki, Məmmədəli müəllimin həmişə özünə ziyan, başağrısı gətirən sadələvhlüyü də vardı. Hər şeyə tez inanardı. Qətiyyəti özünə, ailesinə gün ağalayın insan deyildi. Yataq xəstəsi olduğu vaxtlarda universitet rəhbərliyinin, uzun illər rəhbərlik etdiyi kafedranın müəllimlərinin laqeydliyi, biganəliyi yaman pis təsir etmişdi ona. Hətta 1992-ci ildə pensiyaya göndərilmək bəhanəsi ilə kafedranın rəhbərliyindən uzaqlaşdırıldıktan sonra yerinə özünün məsləhət bildiyi adam da ona baş çəkməməyi bir yana qalsın, arxasınca xoşagəlməz sözlər danışmışdı. Bütün bunlardan əsəbləşir, bəxtindən, taleyindən gileylənirdi. Ağır xəstəlik və ehtiyac onu getdikcə şam kimi əridirdi. Ömrünün son günlərində güzəranı da pisləşmişdi. Deyirdi ki, həkim çox bahalı iynə-dərmanlar yazır, çətdirə bilmirəm. İş o yerə çatmışdı ki, xörək qaşığı ilə içiləsi dərmanı çay qaşığı ilə qəbul edirdi. Özü-özünü aldada-raq deyirdi ki, eybi yoxdur, çay qaşığı ilə içmək də bəs ələyir. İnanın, Məmmədəli müəllim rəhmətə gedəndə evində bir qəpik pulu yox idi. Yazığın nə sağlığında, nə də ki, ölümdən sonra qədr-qiyəti bilinmədi.

Bir məsələni də deyim. AXC-Müsavat hakimiyyəti dövründə Prezident Aparatına təqdimat yazmışdım ki, xidmətləri nəzərə alınaraq M.Huseynova Əməkdar elm xadimi adı verilsin. Dəfələrlə müraciət etməyimizə baxmayaraq, vaxtilə bizim tələbimiz olmuş o zamankı dövlət müşaviri Rafiq İsmayilov bu məsələni həll etmədi.

"Biz gəldi gedirik..."

Məmmədəli müəllimin qəbrinin üstü ölümündən bir il sonra, təvazökarlıqdan uzaq olsa da deməliyəm ki, mənim şəxsi səylərim hesabına götürüldü. Qəbirüstü abidəsinin üzərinə çox sevdiyi Xalq şairi Səməd Vurğunun "Biz gəldi gedirik, sən yaşa, dünya!" misralarını həkk etdirdik. Bax, belə oldu Azərbaycan poleolitşünaslığının banisi Məmmədəli Huseynovun taleyi.

Varlığım qədər inanıram ki, cənab Prezidentin işğaldan azad olmuş Azix mağarasını ziyarət edərkən dünya şöhrətli arxeoloqun xidmətlərini xatırlatmasından sonra nəhayət, professor Məmmədəli Huseynovun Azərbaycan tarix elminin inkişafına verdiyi töhfələr öz layiqli qiymətini alacaq, gələnlər gələnlə bərabər 100 illik yubileyi dövlət səviyəsində qeyd olunacaq və onun xatirəsi əbədləşdiriləcək.

Telefon söhbətimizin sonunda Qüdrət müəllim mənə əsasını M.Huseynovun qoyduğu Azərbaycan paleolit məktəbinin layiqli davamçısı, AMEA-nın Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun Daş dövrü arxeologiyası şöbəsinin müdiri, 2000-2007-ci illəri əhatə edən "İNTAS-2000" Beynəlxalq Proqramının Azərbaycan üzrə əlaqələndiricisi olmuş tarix elmləri doktoru, professor Əsədulla Cəfərovun da fikirlərini öyrənməyi məsləhət bildi. Qeyd etdi ki, Məmmədəli müəllimi Əsədulla Cəfərov qədər tanıyan ikinci bir adam çətin tapılır.

⇒ Davamı növbəti sayda

Təsadüfi görüş və...

Bu yerdə Teymur müəllimlə söhbətimə ara verib 17 il bundan əvvəl qarşılaşdığım bir epizod barədə danışmaq istəyirəm. Aşura günü ərəfəsində görkəmli ilahiyyatçı alim, mərhum akademik Vasim Məmmədəliyevdən müsahibə almaq üçün BDU-nun İlahiyyat fakültəsinin yerləşdiyi binaya gəldim. Universitetin yataqxanalarından üzüyuxarı qalxarkən yanımdan ötüb keçməkdə olan yaşlı bir adamla baxışlarımız toqquşdu. Ona diqqətlə baxa-baxa: "Bu, Qüdrət müəllim olmayıb", -deyə ürimdə özüm-özümə sual etdim. Bir

Söhbət zamanı Yevlaxda böyük hörmət-izzət sahibi olan, dadlı-duzlu lətifələri ilə hamı tərəfindən sevilən rəhmətlik Qulu müəllim haqqında o vaxt Məmmədəli müəllim də təxminən eyni sözləri demişdi: "Ağır xəstəlik yaman pis günə saldı yazıq Qulun...Bir yandan da maddi çətinlik..."

-Yaxşı, Əhməd, sonra görüşüb danışarıq.

Qüdrət müəllimin bu sözləri məni xeyaldən ötürüb çətinlikdən ayırdı.

Olduğu kimi görünən insan...

Həmin vaxtdan sonra Qüdrət müəllimlə dəfələrlə BDU-nun binası-

Əhməd Qurbanov, "iki sahil"